

IDEJNI PRIJEDLOG ETNO-MUZEJA KONAVLE*

VIŠNJA ZGAGA

GENEZA I KARAKTERISTIKE PRIJERATNOG MUZEJA

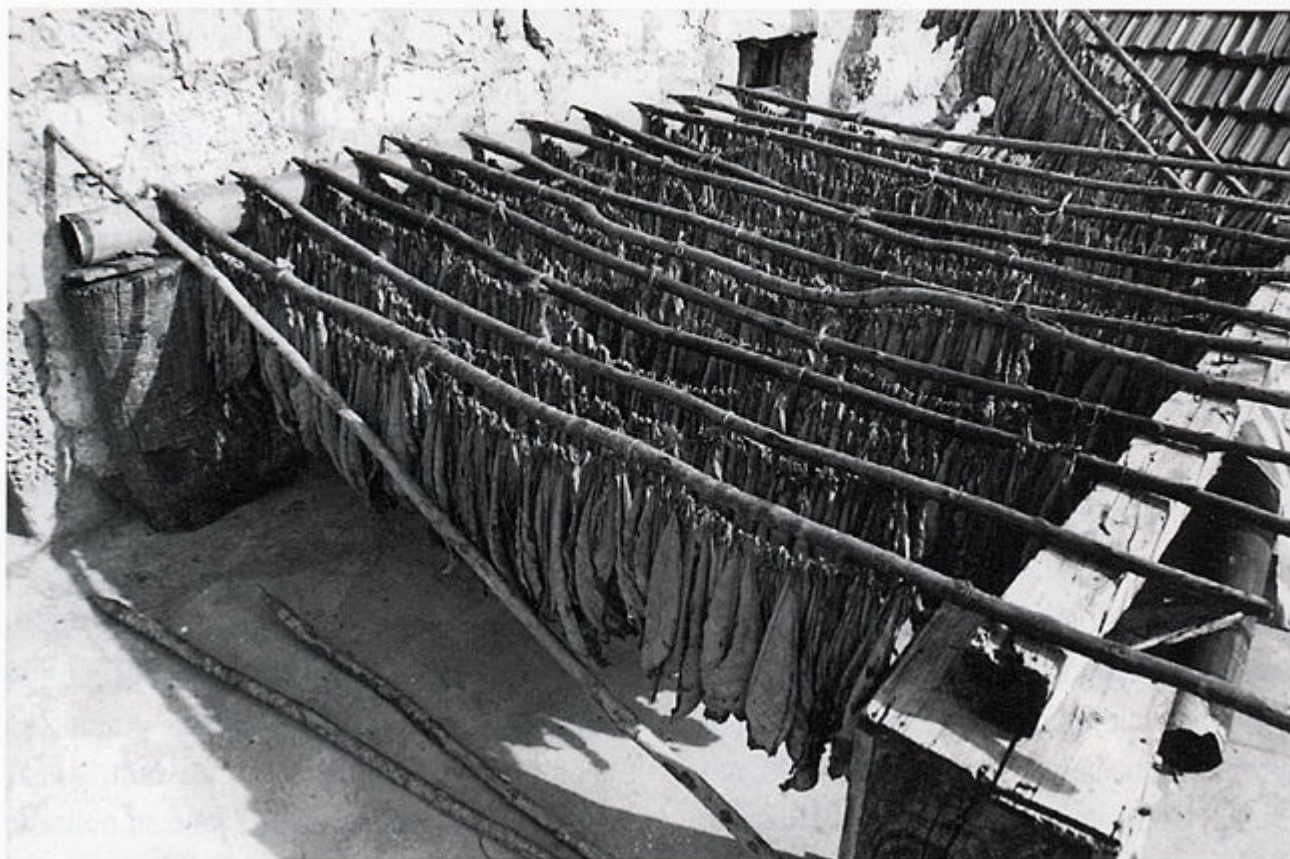
Zavičajni muzej Konavala u Čilipima osnovan je 1974. godine . Nastao je kao inicijativa lokalnog pučanstva, a radi promoviranja tradicijske ruralne baštine . U kamenoj zgradi tipičnoga prostornog rasporeda i dimenzija konavoske kuće, u njezinom prizemlju i na katu (tzv. Zavičajni muzej) , bilo je izloženo oko 500 izložaka. S ekspozicijom i popratnim sadržajima u drugoj zgradi, Kući Franić, muzej je po-

krivao teme kulture stanovanja, odijevanja i zemljoradnje.

To je bila zbirka lokalnog značaja: skupljena donacijama i privremenim posudbama stanovništva predstavljala je tek mali dio sveukupnih kućnih inventara obiteljskih zajednica Konavala. Muzejski predmeti nisu bili registrirani ni valorizirani kao niti cjelokupna zbirka. Nije postojao stalno zaposlen stručni muzejski kadar. Zapošljavanjem etnologa (1985.godine) na mjesto voditelja programa Čilipi i Zavičajnog muzeja stvorile su se pretpostavke za kvalitetnijim i osmišljenijim djelovanjem muzeja unutar turističke ponude. Usmjeren na turizam, kroz obaveznu destinaciju grupa koje su obilazile dubrovačko zaleđe, muzej je ispunjavao funkciju prikazivanja, čuvanja i održavanja baštine.

1. "Fešta" ispred crkve sv. Nikole u središtu mjesta. Čilipi, 1989. Foto: P. Dabac

2. Sušenje duhana na terasi kuće Mihaica, 1989. god. Foto: P. Dabac

3. Sušenje smokava u Kuni Konavoskoj, 1989. god. Foto: P. Dabac

Elementi kao - participacija pučanstva, muzejski predmeti koji su vlasništvo lokalne zajednice, djelovanje radi razvoja (turističkog) regije - pokazuju da je u prijeratnim Čilipima Zavičajni muzej ili "kuća" (kako su je nazivali mještani) djelovao na osnovama nove muzejske prakse - ekomuzeologije. Takav oblik odnosa prema baštini javio se u Čilipima paralelno s pojavama nove muzeologije u Francuskoj no, na žalost nije prepoznat i valoriziran u stručnim krugovima. Istinska saživljenost stanovništva s vlastitom tradicijom najslikovitije se prepoznala u folklornim programima u kojima su običaji i narodne nošnje iz muzeja nedjeljom, nakon crkvene službe zaživjeli na prostoru glavnog trga Čilipa. Muzej je stanovnicima koji su rado prihvaćali ulogu živih eksponata, bio atrakcija koja je, uz prodaju izvornih proizvoda vina, rakije, povrća i voća, te posebno tekstilnih vezenih predmeta, donosila stalan dohodak stanovništvu. Ovakav "kreativni odgovor" izazovu turizma dala je sredina u kojoj je tradicija oduvijek imala veliko značenje preživljavanja ili trajanja u prostoru i vremenu.

Ovaj zatvoreni sistem skladno je funkcionirao i bio jedan od generatora razvoja konavoskog kraja.

RATNE ŠTETE NA MUZEJSKIM ZGRADAMA I MUZEJSKOJ GRADI

Rat je uništio gotovo sve resurse na kojima je počivao život: bijeg stanovništva, razaranje domaćinstva

kao ekonomskih i tradicijskih centara, prestanak turizma, komunikacijsku izoliranost.

Početkom rata na Hrvatsku u proljeće i ljeto 1991. godine dio etno-grade, izložen u prostoru Zavičajnog muzeja je sklonjen, odnosno skriven u cisternu istog objekta. To je prostor 5x4x4 m koji je ispod nivoa ceste, relativno suh, s dvostrukim svo-

4. Spaljena zgrada Zavičajnog muzeja, snimak iz 1993. god. Foto: B. Šulc

dovima i pokriven armiranobetonskom dekom. Sklonjeno je, po pravilima struke, oko 500 predmeta najveće muzejske vrijednosti: dekorativni dijelovi muške i ženske konavovske nošnje i nakit. Okupacijska vojska je pronašla taj materijal koji je, nakon što ga je djelomice oštetila, prenesen u Cavtat u zgradu mjesnog ureda, gdje je po oslobodenju i naden. Komisijskim pregledom je utvrđeno da nedostaje 3 para zlatnih konavovskih naušnica, 12 kom. novoizrađenih kapa zlatača i 10 kom. novoizrađenih zlatnih černica, te da je dio inventara oštećen.

Zgrada Zavičajnog muzeja Čilipi je izgorjela. Izgorio je muzejski inventar: namještaj spavaće sobe i konavovske sale. Ta grada nije evakuirana no o njoj postoji dokumentacija.

Kuća Franić je izgorjela. Izgorio je inventar mlinice i vinice.

Spašen je fundus tekstilnog rukotvorstva i nošnje.

U pristupima obnovi koji sada slijede, smatramo da su prirodni resursi i izrazit kulturni identitet osnova budućeg razvoja. U tome je osnovno polazište i preporuka ove muzeološke projekcije: sačuvati, odnosno što izvornije obnoviti zgradu Zavičajnog muzeja Čilipi i Kuću Franić.

Kuću Zavičajnog muzeja treba namjeniti stalnoj izložbi tekstila i nošnje: to je prijedlog nove muzejske ekspozicije koji ima kvalitetu ne samo značajnog veza i nošnje u Hrvatskoj, već i veliku simboličku vrijednost spašenoga muzejskog materijala.

5. Zgrada Zavičajnog muzeja Konavle, 1993. god. Foto: B. Šulc

Kuću Franić valja koristiti kao prostor vanjskih aktivnosti muzeja, kao osnovnu komunikacijsku točku muzeja s lokalnom zajednicom i turizmom

OSNOVNI PRIJEDLOG SADRŽAJA I FUNKCIONIRANJA ETNO-MUZEJA KONAVLE (EMKO)

Osnovni prijedlog funkcioniranja muzeja u Čilipima moći će se formulirati tek po istraživanjima i valorizaciji kulturne i prirodne baštine cjelokupnog prostora Konavla, (prije Domovinskog rata taj predio, koji obuhvaća 200 km², imao je 39 naseljenih mjesta).¹ Sva slojevitost i raznolikost tradicijske baštine kao i ekološka i gospodarska studija bit će preduvjet za donošenje stručnih odluka: One će odrediti mjesta i prostore koje treba staviti pod režim zaštite, formulirati smjernice zaštite, i tek potom uključiti ih u turističku ponudu ovog kraja. Tako npr. znamo prema istraživanjima iz 1989. god. da su naselja Popovići, Obod, Uskoplje kao i mnoga druga, važne točke kulturne slike Konavla; stalna izložba u Zavičajnom muzeju tek je početak mnogo složenijeg programa.

Postav etnološke baštine, tekstilnog rukotvorstva i nošnje (sačuvane u ratu) te rekonstrukcija zgrade temeljne su odrednice obnove muzeja. Predloženi su slijedeći uvjeti za rekonstrukciju zgrada Zavičajnog muzeja i Kuće Franić:

- respektirati tradicionalni način gradnje i tradicijske materijale, podrazumijevajući znanja o starim tehnologijama gradnje također muzejskim sadržajem kojega treba

prezentirati. Nužnost ovakvog pristupa argumentira se i činjenicom što se ta tehnologija u obnovi neće, u najčešćim slučajevima, moći respektirati na ratom devastiranom prostoru Konavla. Muzejske zgrade tako postaju, uvjetno rečeno, muzejski predmeti.

ETNO-MUZEJ KONAVLE Konavle (EMKO):

Muzej bi se sastojao od dvije zgrade, Zavičajnog muzeja i Kuće Franić. Sadržajno bi obuhvaćao sljedeće teme:

- U zgradi Zavičajnog muzeja izložiti isključivo sadržaj vezan za tekstilno rukotvorstvo i nošnju. U stražnjem prostoru (prostor konobe) ili cisterni postaviti izložbu - memorijal rata.

- Sadržaje drugog karaktera koji prezentiraju etno-baštinu (zanatstvo, poljodjelstvo, ribarstvo i dr.) dislocirati u autentične ambijente prostora Konavla, a prema studiji valorizacije prostora i konzervatorskih smjernica Državne uprave. Izbor objekata koji bi djelovali unutar EMKO-a kao ambijentalne cjeline s autentičnim inventarima treba usaglasiti sa MDC-om i turističkom privredom.

- U Kući Franić oformiti EMKO centar sa slijedećim sadržajima (funkcionira kao prostor tzv. "vanjskih aktivnosti muzeja"):

- INFO centar etno baštine Konavala: obuhvaćao bi bazu podataka o cjelokupnom nasljeđu, izložbeni (prostor za povremene izložbe) i radni prostor

- Promocijski centar: folklor, tamburaši, museum-shop-prodaja suvenira.

ZAVIČAJNI MUZEJ

Funkcija: izložbeni prostor

Opis: jednostavne tlocrtne osnove, uglovnica, smještena na glavnom trgu. Sagrađena 1909? god.

Zgrada je prvotno namijenjena smještaju kancelarije seoske blagajne i aktivnostima kulturno-prosvjetnog društva "Napredak", potom je bila trgovina, a od 1974. godine izložbeni prostor muzeja.

Prijedlog metode obnove: rekonstruirati zgradu krajnje respektirajući tradicionalni način gradnje: drveni podovi, krovne grede, kameni okviri vrata i prozora, kameni oluci.

Integriranje tradicionalnih umijeća gradnje i tradicionalnih materijala na objektu javne funkcije ima za stanovništvo izrazito simboličko značenje i jer se tako zapošljavaju mjesni projektanti, obrtnici i radnici. Takvim pristupom homogenizira se lokalno pučanstvo jer je "sudjelovanje zajednice u razvojnom procesu naročito značajno kada se upliću kulturni problemi.."(Preporuka UNESCO-a, kulturna održivost Čilipa, Pilot projekt. Pariz, 1994.). Enterijer: osnovni pristup - minimalistički. Nositelj sadržaja je vez, tkanina, jakog likovnog naboja i mogućnosti suvremene prezentacije, te je potrebno stvoriti što jednostavniji prostor, nenametljiv kako bi se naglasila ljepota tkanine.

Prostor treba biti siguran, opremljen protupožarnim, alarmnim i klima uređajima. Posebnu pozornost valja obratiti na negativne utjecaje sunčevog svjetla na tkaninu.

Treba uspostaviti logičnu organizaciju kretanja posjetitelja.

Muzejska koncepcija izložbe:

Sadržaj: tekstilno rukotvorstvo i nošnja, memorijal rata.

- Prizemlje: šest parova u narodnoj nošnji: žena u srednjoj dobi (nošnja na prijelazu stoljeća), nevjesta, djevojka (ljetno, svečano odijelo), radna svakodnevna odjeća, muškarac (svatovsko odijelo), muškarac (obično odijelo).

- Prvi kat: izložba najkvalitetnijeg dijela zbirke, vezenine, oko 200 kom. u vitrinama.

- U prostoru gustijerne (ili pokrajnje sobe) postaviti memorijal rata, gdje bi gustijerna i uništeni muzejski predmeti (bakreno posude) bili dio ekspozicije. Taj prostor gustijerne treba posebno valorizirati budući da je u njemu sačuvana izložena muzejska građa.

KUĆA FRANIĆ

Funkcija: javna, vanjske aktivnosti muzeja.

Opis: ruralna, stambena kuća. Djelomice je imala javnu namjenu (art shop, seoska čitaonica-kavana).

Kuća Franić jest jedna od najstarijih kuća u samom mjestu Čilipi, izrazito ruralnog karaktera, a poklonila ju je Turističkoj zajednici Čilipi Kata Katićan Franić.

U katastarske mape zavedena je već 1837. odnosno 1879.godine.

Smještena je na glavnom trgu.

Prijedlog metode obnove; rekonstruirati zgradu respektirajući tradicionalni način gradnje i tradicijske materijale: drvene

podove, krovne grede, kamene okvire vrata i prozora, kamene oluke.

Prvi kat:

Predlažemo da se u jednom dijelu zgrade (I kat) obnovi kavana, kao javna funkcija namijenjena lokalnom pučanstvu. Ona bi trebala biti enterijerski i funkcionalno riješena kao tipična pučka kavana poč. 20. st. Za taj zahvat potreban je poseban projekt. U produžetku tog prostora, uz mogućnost neposredne komunikacije sa kavanom, organizirati prostor polivalentne namjene koji bi imao funkciju EMKO centra:

- ured centra,
- INDOK centra, (banka podataka o svim istraživačkim projektima i rezultatima koji se odnose na Konavle)
- INFO-Konavle (pregled ponuda i sadržaja konavoskog prostora)
- PROMOTIVNI centar (sve aktivnosti vezane za promociju Čilipa i Konavla - folklor, tamburaši, art shop, itd.).²

Taj prostor bi trebalo enterijerski riješiti u stilu "Konavoske sale", prostorije tipične za svaku tradicijsku kuću, a funkcionalno je namijenjena posjetitelju, gostu. Za rješenje ovog zahvata potreban je poseban projekt

Prizemlje:

U prostorima koji su tradicijski služili gospodarstvu organizirati prodaju poljoprivrednih proizvoda: vina, rakije, maslinovog ulja i dr., a enterijerski ga valja uraditi kao klasičnu konobu. Drugi veliki prostor namijeniti ugostiteljskoj ponudi s naglaskom na lokalnu gastro ponudu. Sugeriramo da se nudi što jednostavnija hrana koja ne zahtjeva mnogo pripreme.

* *Tekst je dio elaborata pod nazivom "Čilipi, konzervatorske smjernice za izradu projektne dokumentacije za Zavičajnu kuću i Kuću Franić u Čilipima" kojeg je na poticaj Hrvatskog komiteta za suradnju s Unescom izradila Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine /Bruno Diklić i Zofia Mavar, arhitekti-konzervatori/. Koordinator Idejnog prijedloga muzeološke koncepcije je mr. Branka Šulc, muzejski savjetnik, a autor Višnja Zgaga, muzejski savjetnik.*

Literatura:

1. Mijović Kočan, Stijepo. Konavle. (fotomonografija). Zagreb 1984.
2. Novaković, Pero i Marija. Čilipi, Konavle. Zagreb 1990.
3. Istraživanje i fiksiranje stanja etnoloških spomenika, Etnološka akcija listopad 1989. (članovi: Nada Duić Kowalsky, Stjepan Lončarić, Ariana Turina, mr. Dragan Elezović, Marina Desin, Mirjana Zec, Petar Dabac), nepublicirani podaci.
4. Desin, Marina. Muzej u Čilipima - stradanje i obnova. *Informatica museologica*, 23, (1-4), 1992. godina. str. 72-76. nepublicirani materijali:
5. Desin Marina. Čilipi - prijedlog namjene za izradu studije konstruktivnog učvršćenja objekata, veljača 1966. godina, str. 4.
6. Desin, Marina. Zavičajni muzej Konavala - prijedlog korištenja prostora i inventara Zavičajnog muzeja u Čilipima, listopad 1995. godina, str. 3.
7. Desin, Marina. Čilipi - Presentation of Cultural Historical Heritage through Tourism: War, Destruction and Revitalization, June 1994. str. 10.
8. Piplica, Luko. Obnova Zavičajne kuće Konavala (Zgrada zavičajnog muzeja). studenoga 1994. str. 2.
9. Domicelj, Serge & Domicelj, Joan. Izvješće misije Konavle, Dubrovnik i Zagreb, 18-27 svibnja 1994. Kulturna održivost Čilipa: pilot projekt. str. 16.
10. Piplica, Luko. Obnova Zavičajne kuće Konavala (Zgrada zavičajnog muzeja), studeni 1994. str. 3.
11. Krilanović, Pero, Prijedlog namjene Kuće Franić. ožujak 1996., str. 1.

SUMMARY: The Concept of the Konavle Ethno-museum in Čilipi

The proposal for creating the Konavle Ethno-Museum in Čilipi is the first stage in restoring museum activities to the Konavle region in the Dubrovnik hinterland, the southernmost border region of Croatia. In the destruction of the war of 1991 the building of the Local Museum (with the exhibition of traditional dress, folk manufacture and of the setting of a typical Konavle village house) and the Franić House (with the setting of winery and mill) were burnt. Respecting the significance and the importance of these places for the common life of the local population, the proposed reconstruction of these buildings involves the use of traditional building materials and practices. These buildings are, in a way, a memory of the life which was destroyed by the war and today have a symbolic meaning. The conservationists guidelines and the recommendations of the conservation service (Bruno Diklić and Zofia Mavar, State Administration for the Protection of the Cultural and Natural Heritage) have been designed with this point in mind.

The exhibition in the Local Museum would retain the basic idea of presenting traditional textiles and dress. A part of the traditional dress and manufacture was saved and it would represent the basis of the new exhibition. In the second building, the Franić House, we would organise museum activities intended for the local community and tourists. We would have an information

centre for the promotion of the ethnological heritage of Konavle which would indicate other valuable entities. It is for this reason that we need to urgently, and primarily on the basis of ethnological research and evaluation of the Konavle region, and, both ecological and economically revive traditional values and present the entire complexity and diversity of the traditional heritage.